

Marinarkæologisk Konference

4. til 6. marts 2011

Kursuscenter Liselund, Slotsallen 44, 4200 Slagelse

ALLE ER VELKOMNE

Information og tilmelding:

Michael Tønning, 5853 0777
michael@tonning.net

Foto: Morten Johansen

Arkæologisk
Udvalg

Dansk Sportsdykker Forbund

MOESGÅRD
MUSEUM

Marinarkæologisk Konference 4. til 6. marts 2011

Liselund Kursuscenter, Slotsalleen 44, 4200 Slagelse, 5852 3120 www.liselund.dk

- **Fakta**
- **Program**
- **Abstracts**
- **Tilmelding**

Konferencen er tilrettelagt af Moesgård Museum, v. Claus Skriver, 8942 4547 / 6020 2746 farkcs@hum.au.dk og Dansk Sportsdykker Forbund, Arkæologisk Udvalg, v. Michael Tønning, 5853 0777 michael@tonning.net.

Konferencen henvender sig til marinarkæologer, historikere, sportsdykkere og alle andre med interesse for marinarkæologi. Der kan deltages som indlægsholder eller som tilhører, og der er naturligvis en god chance for at udvide sit netværk indenfor marinarkæologien denne weekend.

På konferencen fortælles om de seneste års væsentligste fund og forskningsresultater fra havbunden, samt informeres om nyeste metoder til arbejdet med undervandsarkæologien.

Man kan deltage på forskellige niveauer op til at overnatte og få fuld forplejning på Liselund til priser fra 245,- til 1560,-. Se venligst tilmeldingsskemaet og brug dette til tilmelding.

Eventuelle programændringer og yderligere oplysninger, abstracts til de forskellige foredrag samt tilmeldingsskema findes på Dansk Sportsdykker Forbunds hjemmeside: www.sportsdykning.dk - arkæologi - marinarkæologisk konference - tilmeldingsskema. Eller kontakt arrangørerne

Program

Fredag d. 4. marts

- 19.00-19.55 **Ankomst, indkvartering**
- 20.00-20.15 **Velkomst, praktiske oplysninger**
Claus Skriver, Moesgård Museum, Michael Tønning, DSF Arkæologisk Udvalg
- 20.15-20.25 **Træsagerne fra Tudse Hage bopladsen ved Skælskør Fjord**
Per Lotz, amatørdykker, Værløse
- 20.25-21.05 **Bopladser og landskaber på havbunden – danske eksempler og globale perspektiver**
Anders Fischer, Kulturarvsstyrelsen
- 21.05-?? **Aftenkaffe, hygge og godnatøl**

Lørdag d. 5. marts

- 08.00-09.00 **Morgenmad**
- 09.00-09.25 **Om Dansk Sportsdykker Forbund, Arkæologisk Udvalg**
Pia Nielsen, formand, Arkæologisk Udvalg
- 09.25-10.10 **Landet bag isen – marinarkæologi nord for polarcirklen efter Danmarksekspeditionen**
Ove Sørensen, Vejleegnens Museer
- 10.10-10.30 **Internationale samarbejdsprojekter om stenalder på den europæiske havbund**
Anders Fischer, Kulturarvsstyrelsen
- 10.30-10.50 **Kaffepause**
- 10.50-11.20 **Ståldyb – Danmarks dybeste boplads**
Jørgen Dencker, Vikingeskibsmuseet
- 11.20-12.00 **Rekonstruktion af et 1500-tals handelsskib**
Christian H. R. Thomsen, Maritime Archaeology Programme, Syddansk Universitet
- 12.00-13.00 **Frokost**
- 13.00-13.20 **Kulturarvsstyrelsens administration af skibsvrag yngre end 100 år og vrage af flyvemaskiner**
Torben Malm, Kulturarvsstyrelsen
- 13.20-13.50 **Den kulturhistoriske værdi af flyvrage og flydele fra anden verdenskrig**
Ib Lødsen, Danmarks Flyhistoriske selskab
- 13.50-14.10 **”Siden sidst” fra Nordjyllands Kystmuseum**
Jan Hammer Larsen, Nordjyllands Kystmuseum, Frederikshavn
- 14.10-14.40 **Nyeste undersøgelser på Dannebrog**
Jørgen Dencker, Vikingeskibsmuseet
- 14.40-15.00 **Blue Parks – markerede dykkerstier som formidling af kulturhistorie**
Otto Uldum, Langelands Museum, Øhavsmuseet
- 15.00-15.20 **Kaffepause**

- 15.20-15.45 **Nord Stream Pipeline – arkæologi langs en undersøisk gasledning**
Mikkel H. Thomsen, Vikingeskibsmuseet, Roskilde
- 15.45-16.10 **Opmåling, visualisering og forvaltning i tre dimensioner**
Frederik Hyttel, Marinarkæologi, Syddansk Universitet, Esbjerg
- 16.10-16.50 **Vurdering af bevaringstilstand af vraget *Belgica*. Konsekvenser for in situ beskyttelse og konservering af vanddrukkent arkæologisk træ i havmiljøer**
David Gregory, Nationalmuseet
- 16.50-17.10 **Clemensborg-udgravningen. Bolværker fra 1440 til 1800**
Lars Krants Larsen, Moesgård Museum
- 17.10-17.30 **Marinarkæologi i Ghana - de første spæde skridt og en "lille gåde"**
Casper Toftgaard Nielsen, SSDK
- 17.30-17.50 **En stenalderboplads i Horsens Fjord**
Claus Skriver, Moesgård Museum
- 18.00-19.30 **Middag**
- 19.30-20.00 **Læsø 2009 - Survey og registrering**
Jan Hammer Larsen, Nordjyllands Kystmuseum, Frederikshavn
- 20.00-20.20 **Søse Bugt, Bornholm. En katastrofal sørejse 1678**
Morten Johansen, Vikingeskibsmuseet, Roskilde
- 20.20-?? **Aftenkaffe, og gode skrøner, godnatøl**

Søndag d. 6. marts

- 08.00-09.00 **Morgenmad**
- 09.00-09.25 **Hvad kan eksperimentel arkæologi gøre for gravende arkæologer?**
Peter Bue Westh, Roskilde Fjord Gruppen
- 09.25-09.50 **Wreck Protect - udbredelsen af pæleorm i Østersøen truer trævrage**
David Gregory, Nationalmuseet
- 09.50-10.10 **Zea Harbour projectet (ZHP) i Athen, Grækenland. – Et dansk/græsk/amerikansk projekt**
Bjørn Loven, SSDK
- 10.10-10.30 **Seismik i marinarkæologi: hvad kan man bruge det til?**
Ole Grøn
- 10.30-10.50 **Kaffepause**
- 10.50-11.20 **2011 - 200 året for strandingen af HMS *St. George* og HMS *Defence***
Lars Froberg Mortensen, Strandingsmuseet
- 11.20-11.50 **Afslutning, eventuelt korte slutbemærkninger fra deltagerne**
- 12.00-13.00 **Frokost - derefter afregning af drikkevarer - kom godt hjem!**

Abstracts

Træsagerne fra Tudse Hage bopladsen ved Skælskør Fjord

Per Lotz, amatørdykker, Værløse

Ertebøllebopladsen ved Skælskør Fjord har Per Lotz som snorkeldykker holdt øje med i over 50 år, og det har givet en stor fundmængde, deraf meget af ben, tak og træ.

Bopladser og landskaber på havbunden – danske eksempler og globale perspektiver

Anders Fischer, Kulturarvsstyrelsen

Landet bag isen – marinarkæologi nord for polarcirklen efter Danmarksekspeditionen

Ove Sørensen, Vejleegnens Museer

I 100-året for Danmarks-Ekspeditionen gik 3 museer sammen om at lave en mindeekspedition fra Svalbard til Nordøstgrønland. Der besøgte mange af de områder, som Danmarks-Ekspeditionen nåede til 1906-8. Undervejs blev der foretaget 3 marinarkæologiske undersøgelser på 79 graders bredde. Der fortælles om og vises billeder fra Danmarks-Ekspeditionen og mindeekspeditionen.

Internationale samarbejdsprojekter om stenalder på den europæiske havbund

Anders Fischer, Kulturarvsstyrelsen

Ståldyb - Danmarks dybeste boplads

Jørgen Dencker, Vikingeskibsmuseet

Rekonstruktion af et 1500-tals handelsskib

Christian H. R. Thomsen, Maritime Archaeology Programme, Syddansk Universitet

Beskrivelse af trævraget fundet i udmundingen af Thomsen, udgravning og senest forsøget på at rekonstruere skibets størrelse og form.

Kulturarvsstyrelsens administration af skibsvrag yngre end 100 år og vrag af flyvemaskiner

Torben Malm, Kulturarvsstyrelsen

Den kulturhistoriske værdi af flyvrag og flydele fra anden verdenskrig

Ib Lødsen, Danmarks Flyhistoriske selskab

”Siden sidst” fra Nordjyllands Kystmuseum

Jan Hammer Larsen, Nordjyllands Kystmuseum, Frederikshavn

Nyeste undersøgelser på Dannebrog

Jørgen Dencker, Vikingeskibsmuseet

Blue Parks – markerede dykkerstier som formidling af kulturhistorie

Otto Uldum, Langelands Museum, Øhavsmuseet

Nordisk Ministerråd har i 2009 bevilliget et beløb til anlæg af markerede dykkerstier. Langelands museum har som dansk partner anlagt et "Blue Trail" i Lindelse Nor på Langeland.

Nord Stream Pipeline - arkæologi langs en undersøisk gasledning

Mikkel H. Thomsen, Vikingeskibsmuseet, Roskilde

I årene 2008 – 10 har Vikingeskibsmuseet udført den marinarkæologiske forundersøgelse forud for anlæggelsen af en gasledning på stor dybde ved Bornholm. Undersøgelsen var atypisk derved, at den alene var baseret på data indsamlet af bygherren selv. Der blev fundet et overraskende stort antal vrage og objekter. De ældste glimrer dog ved deres fravær, og det diskuteres hvorfor.

Opmåling, visualisering og forvaltning i tre dimensioner

Frederik Hyttel, Marinarkæologi, Syddansk Universitet, Esbjerg

Ny software til realtime visualisering og behandling af tredimensionelle opmålingsdata, udviklet under et igangværende specialeprojekt. Der illustreres med eksempler fra flere landbaserede skibsopmålinger, bl.a. fra *Vasa*. Teknologien er en forlængelse af den bredt anvendte totalstation, men med en funktionalitet, der gør denne ældre teknologi langt mere effektiv, forbedrer datakvaliteten og udgør et reelt alternativ til langt dyrere digitaliseringsprodukter som f.eks. Faro-arm.

Vurdering af bevaringstilstand af vraget *Belgica*. Konsekvenser for in situ beskyttelse og konservering af vanddrøkkent arkæologisk træ i havmiljøer

David Gregory, Nationalmuseet

Viden om bevaringstilstand af vanddrøkkent arkæologisk træ er en forudsætning for en vellykket in situ konservering og/eller bevarelse af skibsvrage under vandet. Med denne viden kan træffes mere kvalificerede beslutninger om muligheden for at bevare et fund in situ, eller om konsekvenserne af at hæve og konservere et fund. Dette indlæg giver et overblik over de nedbrydningsprocesser af vraget af polarforskningskibet *Belgica* og dets konserveringstilstand, som vurderes ved hjælp af en in situ og ikke-destruktiv metode og på prøver fra vraget. Konsekvenserne for fremtidig in situ bevaring eller hævning og konservering af vraget diskuteres.

Clemensborg-udgravningen. Bolværker fra 1440 til 1800

Lars Krants Larsen, Moesgaard Museum

Bolværker fra 1440-erne til o. 1800. På seks matrikler er der udgravet bolværker, der kan opdeles i 19 daterede faser. Mange genstandsfund, skibsrester og bygningstømmer.

Marinarkæologi i Ghana-de første spæde skridt og en "lille gåde"

Casper Toftgaard Nielsen, SSDK

En kort præsentation af den marinarkæologiske undersøgelse i nov. 2009 af kysten ud for Elmina med sidescan sonar, sub-bottom profiler, magnetometer, dykkerinspektioner og boreprøver. Denne kyst og undersøgelserne der er specielt interessante, da det var her de danske forter lå, sammen med de hollandske, engelske, franske, svenske og brandenburgske forter som storkereder på en tagryg, som det blev beskrevet i samtiden.

En stenalderboplads i Horsens Fjord

Claus Skriver, Moesgaard Museum

Undersøgelse af en erosionstruet boplads fra ældre Ertebøllekultur.

Læsø 2009 - Survey og registrering

Jan Hammer Larsen, Nordjyllands Kystmuseum, Frederikshavn

Sose Bugt, Bornholm. En katastrofal sørejse 1678

Morten Johansen, Vikingeskibsmuseet, Roskilde

Natten mellem 4. og 5. december 1678 strandede dele af en konvoj ved Sose Odde. 15 skibe formodes at være slået til vrage, og omtrent 1500 mennesker druknede. Fra tid til anden dukker genstande fra forliset op i Sose Bugt; senest i maj 2009, hvor en sølvskat blev fundet af en lokal dykker.

Hvad kan eksperimentel arkæologi gøre for gravende arkæologer?

Peter Bue Westh, Roskilde Fjord Gruppen

Før i tiden samlede man flint og overså groft sagt den organiske fundmasse. Det er under ændring. Selvom det sker trægt, har der de sidste adskillige år været en stigende tendens til, at fagarkæologer opsøger lægfolk med specialistviden for at fortolke fund. Og en æra er indledt, hvor arkæologisk interesserede forsøger at eftervise teorier ved eksperimentel rekonstruktion. Hvordan kan det hjælpe den gravende arkæologi?

Wreck Protect - udbredelsen af pæleorm i Østersøen truer trævragene

David Gregory, Nationalmuseet

Historiske træskibsvrag er genstand for biologisk nedbrydning i marine miljøer. Specialiserede svampe og bakterier er i stand til at nedbryde træ, men denne nedbrydning er dog langsom i forhold til den aggressive adfærd, som udvises af pæleorm. I Østersøen har bevaringsforhold for skibsvrag været unikke på grund af den lave saltholdighed, som har udelukket pæleorme, og i dag indeholder Østersøen en unik samling af velbevarede historiske skibsvrag og andre gamle trækonstruktioner fra fortiden. Desværre har der for nylig været tegn på en spredning af pæleorm (*Teredo Navalis*) i Østersøen. Et projekt inden for EU-7. rammeprogram er begyndt for at give interessenterne, arkæologer og konservatorer, retningslinjer for at forudsige spredning og til at foreslå metoder til bevaring af trækonstruktioner og skibsvrag på stedet.

Zea Harbour projektet (ZHP) i Athen, Grækenland. - Et dansk/græsk/amerikansk projekt

Bjørn Loven, SSDK

En af de største og længste marinarkæologiske projekter i dansk regi i de sidste 10 år har i al ubemærkethed (i Danmark i al fald) fundet sted på en af de tre vigtigste lokaliteter i det klassiske Athen (500-332 f.kr.) i et stærk forurenede miljø, hvilket har betydet svære arbejdsvilkår med HazMat heldragter og AGA-masker i 30 grader varmt vand og endnu varmere oven vande! (De tre lokaliteter var Parthenon, Triremernes skibshuse (ZHP) og det hippodamiske Piræus).

Seismik i marinarkæologi: hvad kan man bruge det til?

Ole Grøn

Metodeudvikling og foreløbige resultater.

2011 - 200 året for strandingen af HMS St. George og HMS Defence

Lars Froberg Mortensen, Strandingsmuseet

**Tilmelding af deltagere / indlægsholdere til Marinarkæologisk Konference 4. - 6. marts 2011
Liselund Kursuscenter, Slotsalleen 44, 4200 Slagelse**

Arrangører: Dansk SportsdykkerForbund, Arkæologisk Udvalg og Moesgård Museum

Navn: _____ tlf.: _____

adresse: _____ by: _____ DSF nr: _____

institution / klub: _____ e-mail: _____

Ønske om indkvartering (afkryds det ønskede):

- Dobbeltværelse, med fuld forplejning fra aftenkaffe fredag til frokost søndag, kr. 1350,-
- Enkeltværelse, med fuld forplejning fra aftenkaffe fredag til frokost søndag, kr. 1560,-
- Deltager incl. mad og kaffe, overnatter hjemme, kr. 895,-
- Overværer kun foredrag, ingen forplejning, kr. 245,-

Beløbet overføres til Dansk Sportsdykker Forbund, konto 3129 0005533996 og anfør: "Marinarkæol. Konf."
Din plads er ikke endeligt reserveret før beløbet er modtaget (begrænset antal pladser).

Udfyldes af indlægsholdere: ☺

Titel på indlæg: _____

Kort beskrivelse: _____

Ønsket varighed mellem (5 og 30 minutter): _____ Ønskes tid til spørgsmål / debat? _____

Afkryds AV-midler: PC-projector Overhead projektor Video Andet: _____
- Indlægsholdere bedes huske at medbringe deres indlæg (el. udvalgte dele) på USB-stick el. lign. til samlet DVD til deltagerne.

Medbringer du (understreg): fund / fotos / plakater / bøger / video / DVD / andet ? - til salg / gennemsyn /
udlevering. (beskrivelse): _____

Skemaet (kopi) sendes snarest muligt til Michael Tønning, Nordvej 5, 4200 Slagelse, - tlf./fax 5853 0777.
e-mail: michael@tonning.net